

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם
בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א
פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637, פקס: 02-5023655

גליון חודש חשוון ה'תשס"ח

גליון מס' 4

תוכן העניינים

- א. פסק דין בענין שיעור הקנס בגין הפרה חלקית של חוזה.
- ב. התקנת מזגן בבנין משותף.
- ג. שימוש בגררור של חברו ללא רשות להדלקת נרות שבת.
- ד. המשך פסקי דינים בהלכות בל תלין.

מבי דינא

שיעור הקנס בגין הפרה חלקית של סעיף בחוזה

עובדא באה לפני בית הדין, בראובן שמכר דירה לשמעון בסך 160000 \$, שמעון שלם 40000 \$ בשעת התימת החוזה, והתחייב לשלם את היתרה – סך 120000 \$ – עד תאריך מטוים בכפוף למסירת החוזה בדירה. בתאריך הנקוב שלם שמעון סך 90000 \$ ונכנס לדירה לאלתר. את 30000 \$ הנותרים שלם באיחור. בחוזה נכתב: "הפרה של הסעיפים היסודיים או אחד מהם תקנה לצד המוקיים זכות לקבל פיצוי מוערך מראש בסכום השווה ל – 16000 \$". סעיף התשלומים היה אחד מן הסעיפים היסודיים. לאור האמור תבע ראובן את סך 16000 \$ שטוכם ביניהם בגין הפרת החוזה. שמעון לעומתו טוען שהיות ופרע חלק מהסך הכולל אין לקנוס אותו אלא לפי שיעור מה שאחר מלשלם, שעולה לסך 4000 \$ לפי חישוב 16000 \$ ביחס 30/120. במאמר המוסגר ראוי לציין כי בקנס זה המבטל לא יכול לטעון שהקנס היה אסמכתא וכמאן דליתיה משום שנכתב בחוזה "הצדדים מודים בזה הודאה מהלך בל תלין ב'".

דבר המערכת

בשמחה ובסיפוק אנו משלימים את העלון הרביעי במספר. ב"ה העלון הולך ותופס את מקומו הראוי ואנו תקוה כי בעזרת ה' נמשיך להפיץ בציבור את 'דבר ה' – זו הלכה'. בהזדמנות זו ראינו לנכון להזכיר כי הארות והערות שתקבלנה בברכה. כמו כן אנו מעמידים לרשות הציבור ללא כל תמורה את שירותיו של בית ההוראה שעל ידי בית הדין. פניות ושאלות תענה בברכה. כמו כן נשמח לתת יעוץ והכוונה בעריכת חווים וצוואות בדרך נכונה על פי דין תורה.

It is with a sense of pleasure and gratification that we present the fourth edition of our monthly publication, "Alon Hamishpat." The periodical has been exceptionally well-received, and we look forward to continuing to promote awareness of the Halachos of Choshen Mishpat to everyday life.

We would like to take this opportunity to remind readers that we would be pleased to receive any comments or observations regarding the subject matter discussed in the "Alon."

Similarly, we wish to point out that the Beis Hora'ah is open to the public for queries (in English as well) regarding monetary matters and for free consultations regarding the drafting of Halachically effective wills, contracts etc.

פסקי הלכות - המשך בל תלין

- ישנם שלוש אפשרויות של הסכמי התקשרות בין עובד ומעביד ודינם שונה אחד מהשני לגבי איסור בל תלין. א. העובד עבור חברו בין אם שכרו מחושב לפי הזמן שעובד והגדרתו ההלכתית היא 'פועל', בין אם מקבל עבור העבודה, ובהגדרה ההלכתית הוא 'קבלן' ב. העובד עבור חברו על חפץ של חברו הנמצא תחת ידו, כגון סנדלר שמתקן נעלים או מכבסה בין אם שכרו מחושב לפי העבודה או לפי זמן. ג. פועל שמשחמש בחמרים שלו כדי לבצע פעולה מסוימת ובסוף הבעה יב ישלם לו עבור התוצאות של פעולותיו. כגון: סופר שנשכר לכתוב ס"ת בקלף שלו, סנדלר שקונה עור וכו' ועושה נעלים עבור לקוח, חייט שקונה בד ומכין בגד עבור לקוח פרטי.
- באפשרות א', בעל הבית חייב לשלם לפועל עד סוף העונה (בכל יממה ישנם שתי עונות עונת יום ועונת לילה) שבה נגמרה שכירותו. לדוגמא, אם הוא שכיר שבועי וגומר לעבוד אה"צ של יום חמישי בעל הבית חייב לשלם עד שקיעת החמה של יום חמישי. אם הוא גומר בסוף העונה ממש ניתנת לבעל הבית עונה נוספת כדי לשלם לו. לדוגמא אם גמר לעבוד עם עלות השחר של יום ה' יש לבעה"ב זמן לשלם לו עד שקיעת החמה של יום ה'. סוף הלילה חל בעלות השחר. סוף היום חל בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים. משך כל זמן זה שבין שקיעת החמה לצאת הכוכבים הוא ספק ולכן חייבים לשלם עד השקיעה. אם הפועל גמר בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים חייב לשלם עד צאת הכוכבים.
- באפשרות השנייה בעל הבית אינו עובר כל עוד שהאומן אינו נותן לו את החפץ שהזמין הגם שהאומן כבר גמר לעבוד.
- ברגע שקיבל בעה"ב את העבודה שביצע הפועל עבורו חל עליו החיוב לשלם ודינו כ'שכיר', המבואר בסעיף הקודם.
- ישנם שלושה הסברים מדוע בעל הבית אינו עובר כל זמן שלא קיבל את העבודה מהפועל. המאירי והלבוש סוברים שהטעם הוא בגלל שהפועל מוותר על התשלום כל זמן שאינו מביא את העבודה לבעל הבית. הרמ"ך מצדד שאינו עובר כיון שהתורה אמרה "לא

1. פשוט, וכן כתב בפתחי חושן (גט הערה כ"ו) ובבירור הלכה חלק ו' עמ' תרי בשם המשפט שלמה. 2. דומה לאופן שכתב בשו"ת תורת אמת למח"ר ששון סי קליט. 3. יש לציין המובא בתשובות והנהגות ח"א סי' תתצט שמשום כך נהג החפץ חיים לשלם לנהג רק בסוף הנסיעה. מפני שאם משלמים מראש, נהי שלא עוברים על בל תלין אבל גם לא מקיימים מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו'. הדבר נוגע בזמנינו בנסיעה בקווי שירות. 4. משנה וגמ' במ' קיב ע"פ הפסוקים בויקרא יט, יג ודברים כד, טו. מה שכתבנו ששקיעת החמה נחשבת לסוף היום הוא על פי רש"י במ' קיב ד"ה גובה כל היום וד"ה גובה כל הלילה. מה שעמוד השחר הוא סוף הלילה מבואר גם כן בגמ' וברשי' דדומה ללינה של קרבנות שנוברים עליה בעלות השחר. מקורות אלו צוינו באהבת חסד ט"א ומוסף שם שאם פועל גמר בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים שימחר לשלם לפני צאת הכוכבים כיון שבין השמשות הוא ספק יום ועל הצד שהוא עדיין יום, סוף היום הוא צאת הכוכבים. 5. בגמ' שם קיב, א. וצריך לדעת שזה דוקא לפי שיטת רי"ף ורמב"ם ועוד, שאין אומן קונה בשבח כלי וכן פסק המחבר סי' שו, ב. אבל לדעת שאומן קונה בשבח כלי אין איסור בל תלין כלל כמבואר בגמ' הש"ך נוקט שהנידון האם אומן קונה בשבח כלי או לא הוא ספקא דידינא ולפי דבריו בהרבה מקרים של האפשרות השנייה האיסור הוא רק מספק. 6. גם שם ובשרי' שלטי. 7. ופרושו לבבא מציעה דף קיב. ד"ה הקבלנות. 8. סימן שלטי, דבריו הובאו גם בפתחי תשובה שם. 9. קציע' כי לפי זה משמע שבעצם הבעה"ב כבר חייב לשלם ורק אינו עובר כיון שהפועל מוותר וא"כ אם קיבל את העבודה רק כעבור יומיים מיום גמר העבודה למה יהיה עליו באותו יום דין של 'ביומו תתן שכרו' הא הוי כמו פתעל שויתר לקבל שכרו בזמנו שאין בעה"ב חייב לשלם לו מדאו ביום שהחליט שרוצה לקבל שכרו. כמבואר בסי' שלטי, ט. אמנם בדעת המאירי ל"ק כיון ששינתו בסוגיא שגם באופן הנ"ל עובר בבל תלין, אבל לפי הלבוש שפוסק שאין עובר בבל תלין באופן הנ"ל, צ"ע. 10. הובא בשיטה מקובצת במ' קיב, א.

גמורה כי כל האמור בהסכם זה נעשה בקנין המועיל כתיקון לפני ב"ד חשוב, כל דבר לפי ענינו, מעבשיו ללא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וכו'".

סוגית הגמרא – אוביר תלתא משלם תלתא:

איתא בגמרא ב"מ קד, ב"ה הוא גברא דקבל ארעא מחבריה, אמר: אי מוברנא לה דהיבנא לך אלפא זוזי. אוביר תילתא, אמרי נהרדעי, דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא". הרי לנו שהפרה חלקית מחייבת בתשלום הקנס באופן יחסי.

דעת הט"ז לחלק בין קנס לעובר על השבועה לבין אם יוביר משלם תלתא:

על פי סוגיא זו פסק הט"ז בחו"מ עג, ח במי שנתחייב בשבועה לשלם עשרה זהובים ביום פלוני, ואם לא יפרע יתן קנס לצדקה עשרה זהובים, ולא נתן כל החוב רק חמשה זהובים שאינו צריך לשלם הקנס אלא רק לפי הערך מה שלא פרע. מאידך פסק הט"ז שם בנשבע באם יעבור על השבועה לפרוע את כל הסכום יתן קנס לצדקה, חייב בכל הקנס שהרי עבר על השבועה אף בדינר אחד. סברת הט"ז לחלק בין שני הצדדים היא, שבעוד שבציור הראשון הקנס הוא על עצם אי התשלום, ואשר כן כיון שישלם מחצה, חייב רק בחצי. מה שאין כן בציור השני הקנס הוא על שעבר על השבועה כתוצאה מכך שלא שלם ועל כך עבר בצורה מלאה ולכן אף הקנס הוא במלואו. ובנדון דידן לכאורה נראה דמיא לציור השני של הט"ז, כיון שהפרה יסודית הוא מונח משפטי שהמחוקק תלה את חיוב הקנס בקיומו של מונח זה, וכל שהיתה הפרה יסודית (כמשמעותו בחוק) מתחייב המפר את כל הקנס. אולם אחר העיון נראה דמיא לציור הראשון, שהרי לפי חוק החוזים (תרופות סעיף 7) כל המונח המשפטי 'הפרה יסודית' בא לומר שהצד הנפגע רשאי לבטל את כל החוזה ללא התראה, אך במקרה שהצד הנפגע מההפרה אינו מעויין בביטול החוזה אין שום משמעות ל'הפרה יסודית'. אם כן אין דמיון בין התחייב בקנס שלא לעבור על השבועה שלא משנה באם עבר בזה שלא פרע את מלוא הסכום או אם עבר בכך שלא שלם אפילו פרוטה אחת בשני המקרים הקנס היה אם יעבור וכיון שעבר על השבועה חייב במלוא הקנס מה שאין כן בהפרה יסודית אין כוונת המילים "הפרה של הסעיפים היסודיים" אלא כמראה מקום, ובמקום לכתוב אם לא ישלם הקונה בזמן ואם לא ימסור המוכר הדירה בזמן וכו' כתבו בקיצור אם יעבור על תנאי שהוא הפרה יסודית. ניתן להוכיח סעיפים יסודיים הינם רק מראה מקום, מפסיקות בתי המשפט (שמתפקידם לפרש לשונות אלו המבוססים על החוק) במקרה שהיתה התניה גורפת להגדרת הרבה סעיפים כסעיפים יסודיים. בתי המשפט פוסקים בדרך כלל שההתניה בטלה לענין ביטול החוזה, ואעפ"כ ההתניה קיימת לענין פיצוי מוסכם שהותנה על סעיפים יסודיים. הרי שאין הפיצוי קשור עם איזו משמעות מיוחדת של הפרה יסודית.

דעת הרב פעלים' – מה בין 'קנס' ל'פיצוי':

בשו"ת רב פעלים ח"ב חו"מ סימן יא', אחר שהביא דברי הט"ז הביא גם תשובת הרא"ש (חוזה התנופה סי' ט) שכתב "ראובן שיש לו שטר על שמעון בסך כך וכך זהובים ונתפשרו ביחד שיתור לו מהם מקצת על תנאי שהנשאר מן החוב יפרע לשלשה או ארבעה זמנים ידועים.

והושם השטר על ידי שלישי שאם לא יפרע בכל זמן וזמן מה שהתנה עמו, שיחזיר השלישי השטר למלוה ויגבהו מושלם ולא ינכה לו מחובו מה שיתר כבר ופרע שמעון מהחוב למועד אשר יעדו. ובזמן אחד מן הזמנים לא פרע אותו הסך

שהיה חייב לו לפרוע, והמלוה תובע מהשלישי את השטר כפי תנאו, תנאי ממון הוא זה ואין כאן אסמכתא ויקיים השלישי שלישיתו כפי מה שהושלש בידו ויחזיר שטרו למלוה ויגבהו מושלם כי לא מחל לו המותר אלא על

דעת שיקיים תנאו שהתנה עמו, וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. הרי שדעת הרא"ש שצריך לשלם את מלוא הקנס ולכאורה קשה מהגמרא שאוביר תלתא משלם תלתא על כן כתב הרב פעלים' לחלק בין דין אוביר תילתא שסך אלפא זוזי הוא כתשלום על שכירות הקרקע, כיון שהשדה אמורה לתת תנובה לבעליה ואם האריס מוביר ולא עובד אותה בעל הבית קונס אותו להתייחס אל ההסכם ביניהם כהסכם שכירות ומשום כך על שכירות שלישי קרקע יש לשלם שלישי, מה שאין כן בעובדא דהרא"ש הוא קנס גמור, ויש לחייב כל הקנס אפי' כשפרע מקצת. לפי ביאור זה של הרב פעלים' יוצא שדעת הרא"ש היא שלא כדעת הט"ז, משום שהט"ז גם מדבר על מקרה של קנס גמור ובכל זאת פסק שהדבר דומה לאם אוביר תלתא. עוד כתב הרב פעלים' לחלק דעובדא דהרא"ש שאני, כיון שהתנו שאם לא יפרע בכל זמן וזמן, הוי כהתנו בפירוש שאפילו אם לא ישלם בזמן אחד יחזיר השטר.

דעת הנתיבות נראית כדעת הרב פעלים' –

חולק לכאורה עם הט"ז

אמנם בנתיבות המשפט נו, ז כתב "ראובן (המלווה) ושמעון (הלווה) השלישו ביד לוי חמשים זהובים (לפרעון חוב של מאה) ושטר (החוב) על מאה באופן זה, שכאשר יביא שמעון עוד מעות (חמישים זהובים) לתשלום הלואה לזמן פלוני יהיו כל המעות לפרעון ויתקרא השטר. ובאם לא יביא סך הנ"ל לזמן הנ"ל ליד השליש המעות (החמישים שהושלשו) מתנה והשטר בתקפו (והלווה נשאר חייב מאה)... והשליש וראובן אומרים שרק שלשים הביא, והמעות החמשים זהובים מתנה, וממילא השטר והחמשים זהובים שייך לראובן". ומשמע שעל איחור בתשלום של עשרים זהובים מתחייב כל החמישים זהובים ולא עשרים. נראה בעליל, כי דברי הנתיבות אינם מתיישבים עם דעת הט"ז. מכל מקום אפשר בהחלט לומר שהנתיבות מסכים עם הדרך הראשונה של הרב פעלים', כיון שהמקרה שעליו מדבר הנתיבות הוא מקרה של קנס גמור ולכן חייב בכל הקנס אף על הפרה חלקית.

העולה מכל הנ"ל היוצא מדברי הרב פעלים', שבמקרה שניתן לפרש התנאי כתשלום שכירות וכדומה אף שמדובר בתשלום מופרז, אם הפר באופן חלקי את ההסכם יש לשלם לפי ערך. אך במקרה שבמדובר בקנס גמור יש צד בדעת הרא"ש שיתחייב לשלם הכל אף בהפרה חלקית ולכאורה הנתי' יודה לדין זה. דעת הט"ז שאף במקרה כזה חייב רק לפי ערך.

ובנדון דידן הצדדים אמנם מעידים על עצמם שסך זה אמור לשמש כפיצוי ולא כקנס. אך לכאורה נראה שמדובר בקנס, שהרי קבעו סך אחד בין להפרה קלה ובין להפרה גסה, בין לאיחור של שמונה ימים ובין לאיחור של כמה שנים. ואין לומר שכיון שבחווה הגדירו את הקנס כ'פיצוי' ממילא הוא כזה, כיון שהסיבה שהגדירו את הקנס כ'פיצוי' מוסכם, היא רק בכדי לתת לקנס תוקף משפטי. אשר על כן, לדעת הרב פעלים' (דרך ראשונה) המפר חייב בתשלום כל הקנס.

אך מכל מקום, כיון שדעת הט"ז לחייב רק לפי ערך, והמוציא מחברו עליו הראיה, לכן כל עוד הקונה מחוקק, יש לחייבו רק לפי ערך ההפרה.

התקנת מזוג בבני משותף

אלא שמדברי החזו"א ב"ב יג,יא מבואר שלא כן פני הדברים שכתב שם "נראה דאין דברי ריב"ש אלא בעושה דבר שאינו עיקר דירה כמו בעושה אריגה וכיו"ב שאין זה

מצוי בכל אדם ולא ברוב בני אדם, אבל אם עושה דברים שרוב בני אדם עושים ולפעמים תשמישן ודיבורן משמיע קול שמפריע את החולה אינו יכול למחות אף אם החולה קדם, ורשאי אדם לבנות בית אצל חברו ולהכניס את העוללים והיונקים שצועקים בלילה ואין החולה יכול לעכב עליו דהרי אינו חייב לצאת מדירתו, עכ"ל. הרי שכל שהשימוש הוא שימוש ביתי אין שכינו יכול לעכב על ידו. ונראה שכל זה הוא כשהמזוג פועל בצורה תקינה ואינו מרעיש יתר על המידה. אבל אם יתקלקל המזוג ודאי ששכנו יהיה חייב לתקנו. אף על פי כן ראה שלא יוכל התובע לטעון שלא יתקין הלה את המזוג שמא יתקלקל לבסוף ויצטרך להתעצם עמו בדין, כיון שהמנהג הוא להתקין מזגנים אין זה בכלל נזק כלל אף שפעמים רבות הם מתיישנים ומרעישים יתר על המדה. אפשר להביא לכך ראיה, ממקום שנהגו לגדור בהוצא ודפנא שגודרים בהם, ולמרות חולשתן אינו יכול לטעון 'מחר אאלץ לרדת עמך לדין'. ועיין בפתחי חושן נזקין יג,כה שגם פסק בן.

לענין טענת השניה כי אינו חפץ ששכנו יחזיק בשטח זה ונמצא מתעצם עמו בדין. הנה בשו"ע קנ"ט, פסק בשם הרשב"א (ודלא כרא"ש שם) דאף במקום שאין עכשיו נזק מכל מקום יכול למחות עכשיו כדי שלא יצטרך ליקום עימו בדין ודיינא. אמנם מצוינו בזה יוצא מן הכלל. דהנה כתב בנימו"י לב"א, מדפי הרי"ף, "וכתב הריטב"א שאותן זיוין שמוציאין מגג של רעפים מפני קיום הכותל מן המטר זה נהנה וזה חסר ואינו יכול למחות ואין לו חזקה וכשירצה לבנות זה יסלקם לגמרי... הרמ"א קנ"ג, פסק כדעת הריטב"א ובסמ"ע שם הקשה אמאי אינו יכול לומר שאינו רוצה ליקום בדינא כמו שפסק השו"ע בשם הרשב"א. וכתב שם, ה"ל: ו"ל דבאן הכל מודים כיון דהכל יודעים דמדרך העולם להניח לחבירו הדר בצידו להאריך זיוו לחצירו עד עת שיצטרך לבנות שם, עכ"ל ואם כן נראה שהוא הדין בנדרון דידן הוא דבר מצוי שיתלו מזוג ואינו יכול למחות, אך מ"מ לא תהיה לו זכות החזקה.

חלויית המזוג על כותל שכינו המתנגד - כופין על מדת סדום?

דין זה האם יכול לכפות את שכנו להרשות לו לתלות את המזוג על כותל מדין כופין על מדת סדום תלוי לכאורה במחלוקת שהביא הטור קנ"ג 'כתב ה"ר יהודה אלברצלוני... וכן אם בעל החצר בא לקובעו בכותל של בעל הגג כיון שהוא פחות מטפח אין בעל הגג יכול למחות בו וכגון זה כופין על מדת סדום ותולה בו חפציו ואין בעל הגג יכול למחות בו דאי משום היוזק ראייה לית ליה לבעל הגג ומשום חזקה נמי לית ביה דכיון שאין בו טפח אין בו חזקה ואי משום טענת היוזק הכותל זיו שהוא פחות מטפח מעץ או מלוח אין יכול לתלות בו משא כבד כ"כ שיש בו היוזק לכותל... ע"ב (דברי ר"י אלברצלוני ומכאן דברי הטור) ולא מסתבר כלל שבעל החצר יכניס זיו פחות מטפח בכותל של בעל הגג בעל כרחו... ועיין ברמ"א קנ"ג, פסק כדעת הטור שיכול בעל הכותל למחות, וכן פסק הש"ך שם. ועיין בסמ"ע שם שפירש שהטור חולק על הרי"י אלברצלוני משום שיכול לטעון שהזיו מחליש את הכותל ואם כן נראה שמחלוקתם לא שייכת בזמנינו, שהרי תלייה של מזוג איננה מחלישה את הכותל כלל ולכאורה לכולי עלמא כופין על מדת סדום.

שאלה: בא לפנינו מעשה בשני שכנים שהאחד רוצה לתלות מנוע של מזוג (יחידה חיצונית) מעל בית חבירו, ושכינו אינו מסכים משלש סיבות:

- א. כידוע, מנוע המזוג מרעיש והשכן אינו יכול לסובלו. ועוד, שלעיתים אף לא יוכל להרדם בגלל הרעש.
- ב. בעתיד, יתכן ויוכלו להרחיב את הבנין לאותו צד שבו אמור להיות המזוג, ויצטרך להתעמת עם שכינו בדבר העברת המזוג. בכדי לחסוך את ההתדיינות העתידית רוצה השכן למנוע מעכשיו את תליית המזוג.
- ג. עוד טען השכן המתנגד כי הקיר הוא קיר משותף ועל כן זכותו לאסור כל שימוש בקיר שאינו נראה לו.

תשובה:

- א. לענין טענת הרעש, נראה כי אין טענתו טענה, מאחר והשימוש במזוג הינו שימוש ביתי סביר. יש לסייג, שאם יכולים להתקין את המזוג במקום אחר ללא בעיה מיוחדת יש לעשות כן.
- ב. אף שהמזוג עלול להתיישן ולהרעיש, נראה כי אין סיבה לאסור כבר עכשיו את התליה. אם וכאשר יתקלקל המזוג יתחייב השכן המתקין לתקנו על מנת שלא ירעיש יותר מן הרגיל.
- ג. אין בעל המזוג קובע לעצמו חזקה, ולכך כשירצה שכנו להרחיב וכדו' לא יחשב בעל המזוג למוחזק.
- ד. בענין הטענה שאינו מוכן שיתלה את המזוג על כותלו. אזי, אם הכותל שייך לשכן המסרב בלבד, נראה כי אינו יכול לתלות, ולא שייבא בזה טענה שכופין על מידת סדום. אמנם, אם הקיר הוא קיר משותף, נראה שיוכל לתלות את המזוג. ולא יוכל המסרב לטעון כי חפץ הוא בחלוקת הכותל ועד שלא יחלקו את הכותל הוא לא מוכן שישתמשו בו כנגד רצונו.

רעש של שימוש ביתי הוא סביר ואינו נחשב לנזק:

בבבא בתרא כ"ב, איתא "הנות שבחצר יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין אבל עושה כלים יוצא ומוכר בתוך השוק ואינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות. ומבואר דנזקי הרעש בשל ריבוי הדיירים, הוא דבר שיוכל לעכב עליו. אך אינו יכול לעכב על רעש של שימוש עצמי.

השו"ע קנ"ב, פסק הלכה זו, אלא שהרמ"א הוסיף וכתב "ודוקא בני אדם בריאים אבל אם הם חולים והקול מזיק להם יכולים למחות". מקור דברי הרמ"א הוא בתשו' הריב"ש סי' קצ"ו "וכן הטענה השלישית שטען ראובן, מפני חולי אשתו שמזיק לה בראשה גם זו טענה גדולה ואע"פ ששנינו במשנה אבל אינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישן מקול הפטיש ומקול הריחים... זהו בשאר בני אדם הבריאים אבל כיון שהאשה זו מוחזקת בחולה אין לך גירי גדול מזה, והוה ליה כקוטרא ובית הכסא וכדאמר רב יוסף הני לדידי כקוטרא ובית הכסא דמו לי (ואף שרב יוסף היה איסטניס במיוחד ורק לו הפריע הריחו)... וכתב הרשב"א ז"ל בההיא דרב יוסף ז"ל, מיהא שמעינן דכל מי שנודע ומוחזק שאינו יכול לסבול נזק אחד ידוע מן הנזקין שהנפש קצה בהן אין לו חזקה כי הא דרב יוסף שאע"פ ששאר בני אדם אין מואסין בו כל כך כיון שהוא מוחזק ונודע שאין דעתו סובלתו אין מחזיקין עליו בכך ולא אמרו קוטרא ובית הכסא אלא מפני שהן נזקין ידועין אצל הכל, עכ"ל. ואם כן לכאורה ישלומר שכוין שאדם זה ה עש מפריע לו לישון חשוב בחולה שיכול למחות.

המשך בלוח 3

אין כופין על מדת סדום כאשר הצד שכופין אותו ניזוק בכך:

על אף האמור לעיל נראה שאין לכפות את בעל הכותל לאפשר את תליית המזגן וזאת משום שהוא טוען שהרעש מפריע לו ועל כן לא שייך לומר בזה כופין על מדת סדום. וכדאי סברא כתב בקצוה"ח קנד, א שאף שעל פי הדין אין 'היזק ראייה' בפתחה של חלון מול חלון חדרו כשהחלון החדש ומכול מקום אם החלון החדש יפתח לחצר חדרו, יכול לומר לו לא ניהא לי שתשתמש באויר חצירי. ולא כופים על מדת סדום משום שיכול לומר לו אני חושש שתעלה על שרפרפותסתכל בתוך חלוני אף שהוא גבוה מד' אמות וכתב שם "...וכיון דזמנין דאית ליה היזק תו לא שייך ביה מדת סדום, אע"ג דאינו היזק ממש, כל שחסר קצת ומיעוטא דמיעוטא נמי תו לא הוי ממדת סדום"...

תליית המזגן על כותל משותף:

ברם, אם קיר הבנין הוא קיר משותף (כרום בניני המגורים בזמנינו) אזי נראה כי יוכל השכן לתלות את המזגן ולא יוכל הלה לטעון כי מאחר והוא שותף לא יוכל לתלות, שהרי זה שימוש סביר בחצר השותפין ואין זה תופס מקום מעבר לחלקו בשותפות. כמו כן נראה כי אין השכן יכול לתבוע מחבירו לחלוק עמו את קיר השותפות ולומר לו כי אינו חפץ ליתן לו חלק זה. דסתם קיר משותף הרי זה כאילו קבעו להשאר שותפין בו לעולם וכמו שמקובל במקומותינו ולהבדיל גם לפי חוק בתים משותפים אין האחד יכול לחלוק, ואפילו בהסכמת רוב דיירי הבנין אי אפשר לחלוק רכוש משותף. ואף שכאשר מרחיבים את הבנין או יכולים לחלוק קיר זה בהסכמת השכנים, מ"מ נראה כי אין זה אלא בדבר שהרשויות סומכות ידיהם עליו, כמו תוכניות הרחבה וכיו"ב.

תלין פעולת שכיר אתך" ופרוש המילים "לא תלין אתך" הוא, שהבעה"ב קיבל את הפעולה של הפועל ובכל זאת משהה את שכרו אצלו". רבינו יהונתן¹¹ והסמ"ע¹² סוכרים שהטעם הוא משום דיש לפועל משהו ששייך לבעה"ב תחת ידו. הביאור במה שמבואר בגמרא שבעל הבית אינו עובר אפילו אם הפועל הודיעו שסיים את המלאכה משתנה לפי ההסברים הנ"ל¹³.

5. אם הפועל גמר לעבוד ואמר לבעה"ב 'שלם וקה את החפץ' (דהיינו: שמרשה לבעה"ב לקחת את החפץ, אבל לא לפני שישלם עבור העבודה) ובעל הבית לא שלם ולכן קודם שייקח החפץ הפועל מסרב לתת לו את הפעולה שביצע עבורו, פסק מהר"א ששון¹⁴ שאינו עובר בכל תלין כיון שהפועל מסרב לתת לו את העבודה בלי לקבל מעות. לעומתו המאירי¹⁵ פוסק בהתאם לסברתו שהובאה לעיל¹⁶ שעובר משום שבכהאי גוונא הפועל לא מוחל.

6. אם הפועל גמר לעבוד והודיע לבעל הבית שיבוא לקחת את החפץ הגם שטרם שילם לו, במהר"א ששון משמע שעובר משום בל תלין הגם שהבעה"ב עוד לא קיבל את העבודה¹⁷ וכן משמעות שו"ע הרב¹⁸. הרמ"ך מסתפק בדין זה¹⁹. אמנם השיטה מקובצת בשם רבינו יהונתן סובר שאינו עובר בכל תלין וכן פסק האהבת חסד²⁰.

7. פסק המ"ב²¹ ע"פ דעת רבינו יהונתן שאפילו אם הפועל הביא את העבודה לבית בעה"ב והפועל מבקש תשלום אם הבע"ב מסרב לקבלה הוא אינו עובר. ועי' בהערה²² שנראה שכוונתו רק באופן שהחפץ נשאר אצל הפועל. ויעוי' בערוך השולחן שכתב שאף אם בעה"ב מסרב לקבל יש כל תלין²³.

8. אם הבעה"ב קיבל את סחורתו אבל במקום לשלם לו שכרו מיד הוא נותן לו משכון פסק שו"ע הרב על פי שיטת הסמ"ע, שאין בעל הבית עובר על כל תלין הגם שיש לו מעות מזומנים מספיק כדי לשלם לפועל²⁴. הערוך השולחן²⁵ מביא את דבריו אך חולק ופסק שעוברים. אם הפועל הסכים לקחת משכון במקום מעות מזומנים אפילו אם הפועל חזר בו מהסכמתו אח"כ בעל הבית אינו עובר²⁶.

9. האפשרות השלישית לא נחשבת שכירות פועלים כלל אלא הוי כמו מכירה²⁷ ובמכר אין דין של כל תלין²⁸.
10. הזמנת שירותי קייטרינג, נכללת באפשרות השלישית²⁹. כמו כן אדריכל שרק מכין תוכניות בניה נכלל באפשרות השלישית³⁰.

לעומת זאת מקליד שנשכר להעתיק חרושי תורה שייך לאפשרות ב' ולא לג' הגם שמדפיס במדפסת שלו על נייר שלו³¹.

11. יש לציין שהקוה"ח עב. כג כתב טעם נוסף עפי תוס' ב"ק צט.א שאין עובר בכל תלין משום שכל זמן שלא החזיר העבודה לבעה"ב לא הגיע זמן תשלום העבודה. ומשמעות דבריו שם שאף באומר הבא מעות וטול את שלך לא הגיע זמן התשלום עד מסירת העבודה לבעה"ב. ועי' ש"ך סי' קכז. עו. ובגליון הגרע"א שם. 12. שם. 13. סי' שלט"ג. 14. כי לפי המאירי בגמרא מדובר דוקא אם הפועל לא אמר שאפשר לקחת את החפץ. ולרבינו יהונתן אינו עובר אפילו אם אמר לו "טול את שלך והבא מעות" שמשמעו שאפשר לקחת את החפץ אפילו בלא לשלם. 15. שרת תורת אמת קיט. 16. ב"מ שם. 17. הדברי משפט בסי' שלט"ג מביא דין זה כנפקא מינה בין שיטת הלבוש שהיא היא שיטת המאירי לבין שיטת הסמ"ע. 18. המעין בסוף התשר של מהר"א ששון יבחיך שכן משמע מדכתב שהבעה"ב אינו עובר אם האומן אינו רוצה לתת החפץ בלי לקבל כסף וכן נטה הפתחי חושן פרק ט' הערה ל"א לומר בדעתו של המהר"א ששון. 19. ה"ל שאלה ושכירות סעיף י"ג. המשמעות היא מזה שכתב רק את הדין שאם האומן אמר "הבא מעות וטול את שלך" אינו עובר. ומשמע מזה שאם אמר "טול את שלך והבא מעות" בעל הבית עובר וכן דקדק בדבריו הפתחי (חלק ג' פרק ט' הערה לא). 20. הרמ"ך שם מסתפק בזה ונוטה לומר שאינו עובר אבל בסוף כתב "ועי' לפי זה הביאור של הברייתא דגם בהודיעו אין הבעה"ב עובר היינו דווקא בהודיעו שיתן לו רק אחרי שישלם לו. בפתחי חושן שם אומר שרמ"ך נוטה לומר שעוברים על כל תלין וכבר נתבאר שלא כך הם פני הדברים וגם באהבת חסד" כתב שהרמ"ך נוטה לומר שלא עוברים. 21. פרק י' נתיב החסד אות ב'. נמצא שהאה"ח מיקל בשאלה של איסור דאורי', ואולי אם היה רואה את המאירי לא היה פוסק כן. ועי' בהערה פ שטעם המאירי צ"ע להלכה, וייתכן שמשום כך השמיטו. 22. ביאור הלכה סי' רמב ד"ה לכד. וכתב שם עצה כשאומן מביא מלאכתו לבעל הבית בערב שבת ואין לבעל הבית זי להוצאות שבת וגם לשלם שכר הפועל שיסרב לקבלו ובכך לא יעבור על כל תלין וישראל לו כסף כדי לענוג בו את השבת. פסק הזה מתאים למה שפסק גם באהבת חסד כשיטת רבינו יהונתן. 23. דברי המשנה ברורה צ"ע שהרי לכאורה בעל הבית אינו יכול לסרב לקבל כיון שנתינה בעל כרחו בכהאי גוונא הוי נתינה לכוני. עיין גיטין דף ע"ה.א ותוס' שם ד"ה מכלל. לא זו בלבד אלא האומן יפסיק להיות השומר שלו כמומבאר בסי' שו.א ברמ"א ובסמ"ע שם אות ד'. ולכן אם האומן ישאיר את החפץ אצל בעל הבית הגם שבעל הבית סרב לקבלו יעבור על כל תלין אפי' לרבינו יהונתן. ועל כרחק צריך לומר שכוונת המשנה ברורה היא רק למקרה שבגלל סירובו של בעל הבית לקבלו, האומן לקחו בחזרה, ואז לשיטת רבינו יהונתן לא יעבור כיון שעדיין יש לפועל משהו ששייך לבעל הבית. 24. חר"מ סי' שלט"ח. 25. הלכות שאלה ושכירות סוף סעיף יג. וכתב שם הטעם משום שהתורה אמרה "לא תעשוק שכיר" ובכהאי גוונא אינו נחשב עושק. 26. וכתב שם הטעם שבפוסקים כתוב "ואולי הוא נושא את נפשו" ואם קבל המשכון במקום מעות הפועל עלול לזנות ברעב. וכתב שם עוד דאדרבה במקום שאין לבעל הבית כסף אבל יש לו חפץ שניתן למשכן תמורת מעות שמתן חייב לתת לפועל את החפץ. ועי' בתשרי הגר"מ פיינשטיין בסי' מילי דנוזיקין תשרי"א, שהסכים עימו. 27. כך כתב השיבת ציון סי' ק' והקוה"ח עב. כג והיינו אפילו אם אח"כ הפועל רוצה שבעל הבית יקח את המשכון בחזרה וישלם לו מעות. והטעם משום שברגע שהפועל הסכים לקחת משכון הוא הפך את השכר לחוב ואין איסור על תלין במי שאינו משלם חובו בזמן. דין זה אפשר שגם הערוך השולחן מודה בו כיון שקיבל המשכון מרצונו. 28. כך כתב מהר"א ששון שם ודבריו הובאו בקצות שלט"ד ורע"א שם ופתחי תשובה שם אות ג' וכן פסק החפץ חיים בפשיטתו בנתיב החסד אות ד' וערוך השולחן סעיף ז'. 29. כך מובא בהדיא בגמ' בבא מציעא ק"ב ע"א. 30. כך פסק המשפט שלמה חי' סוף נתיב ב'. וטעמו כיון שמשלמים לפי הפתחי ולא אירע אונס לחברת הקייטרינג המומין לא צריך לשלם, משום כך גם בסוף החזונו אין אפשרות לשלם גם לקייטרינג וגם לתומרת חייבים לשלם לתומרת. 31. כך פסק הגר"י סילמן. בהרבה מקרים האדריכל צריך גם לפקח על העבודה או להופיע בפני ועדות ואז הוא שייך ל"ב". 32. וכן כתב הבידור הלכה ח"ו עמ' תר"ד והטעם פשוט כי המקליד אינו מוכר את חידושי התורה אלא עושה פעולה של העתקה עבור המומין.

כולל חר"מ אוהל יוסף פותח שערוי לפניות הציבור לשאלות והתייעצויות בענייני ממונות, מתן סעד בגיטות חושים, צוואות וכדו' ללא תמורה. הייעוץ ניתן ע"י הובנים שליט"א.
קבלת קהל ומענה טלפני גם באנגלית בימים א-ה 13.30-15.30 ובימים ו' בין השעות 11.00-13.00 עם הגרין נוסבים.
כמו כן ניתן להפנות שאלות בפקס או בדוא"ל, טל' 02-5023637 פקס 02-5023655 E-mail: beitedinn@gmail.com
לקביעת תורים לדין בביה"ד לענייני ממונות 'נתיבות חיים' ניתן לפנות למזכירות ביה"ד.
פנים מאירות ו ירושלים, פל' 0527642346